

MUMTOZ ADABIYOT TARIXI

**Alisher Navoiy va Lorendeli Hamdiy
“Layli va Majnun” dostonlarining qiyosiy tahlili**Dilnavoz Yusupova¹**Abstrakt**

Usmonli turk adabiyotida “Layli va Majnun” dostonlarini yozgan shoirlarning soni 20 dan ortadi. Ular orasida Lorendeli Hamdiyning 1542 yilda yaratilgan “Layli va Majnun” dostoni oʻziga xos oʻringa ega. Doston forsiy xamsanavislar dostonlariga javoban yozilibgina qolmay, “Dostonning yozilish sababi” bobida Hamdiy oʻzbek ijodkori Alisher Navoiyning nomini ham tilga oladi. Hamdiyning ushbu dostoni adabiyotshunoslikda forsigoʻy salafarlari: Nizomiy, Dehlaviy va Jomiylarning dostonlari bilan qiyosan oʻrganilgan, lekin Alisher Navoiyning “Layli va Majnun” dostoni bilan maxsus muqoyasa etilmagan. Har ikki dostonning syujet xususiyatlari, qahramonlar tasviri va voqealar rivojida mushtarakliklar koʻzga tashlanadi. Lekin kompozitsion qurilish, janriy tarkib va dostonlarda qoʻllanilgan vazn nuqtai nazaridan farqlar koʻzga tashlanadi. Alisher Navoiy dostoni 38 bob, 3623 baytdan iborat boʻlsa, Lorendeli Hamdiyning masnaviysi hajman anchagina katta: 5441 baytdan iborat. Hamdiy oʻz dostonini faqat masnaviyda yozib qolmay, uning tarkibiga gʻazal, qasida kabi janrlarni ham kiritgan. Alisher Navoiy esa, turkiy tilda ilk “Xamsa”ni yaratgani uchun xamsanavislikning barcha anʼanalarini toʻla saqlab qolgan. Hamdiy dostonini tadqiq qilish asnosida unda Alisher Navoiyning “Farhod va Shirin” dostoniga oʻxshash jihatlar ham borligi maʼlum boʻldi.

Kalit soʻzlar: *doston, syujet, kompozitsiya, vazn, masnaviy, qasida.*

Kirish

Yaqin va Oʻrta Sharq xalqlari orasida eng koʻp tarqalgan ishqiy qissalardan biri bu “Layli va Majnun” qissasidir. Qissaning ke-lib chiqish manbai qadim arablar hayoti bilan aloqador voqealarga borib taqaladi. Ayrim arab manbalarining maʼlumot berishicha, Majnun tarixiy shaxs boʻlib, Shimoliy Arabistondagi Bani Omir qa-

¹Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat oʻzbek tili va adabiyoti universiteti professori, filologiya fanlari doktori.

E-mail: mumtoza_dil@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-8609-6351

Iqtibos uchun: Yusupova, D. 2022. “Alisher Navoiy lorendeli hamdiy “Layli va Majnun” dostonlarining qiyosiy tahlili”. *Oʻzbekiston: til va madaniyat* 2(2): 4-13.

bilasiga mansub. Uning ismi manbalarda Qays ibn Mulavvah, Mahdiy ibn Muod, al-Aqra va ba'zan al-Buhturiy ibn al-Ja'd tarzida keltiriladi. Majnun o'z qabilasidan Layli ismli qizni sevib, unga bag'ishlab g'amgin she'rlar to'qigan. Uning she'rlari qabiladoshlari va boshqa qabila kishilari orasida keng tarqalganligi haqida Ibn Qutayba ad-Dinovariy (9-a.)ning "Kitob ush-she'r va shuaro" ("She'r va shoirlar kitobi") asarida ma'lumotlar keltiriladi. Lekin shu b-n birga ayrim tarixchilar, xususan, Abu Faraj al-Isfahoniy, Avon ibn Hakim al-Qalbiy (8-a.), Hishom al-Qalbiy (9-a.) Majnun tarixiy shaxs emas, uning nomi majoziy, mavjud she'rlar o'z amakisining qizini sevib qolgan ummaviy bir yigitning she'rlari, u she'rlarida Majnun taxallusini qo'llagan deb aytadilar. Majnun tarixiy shaxsliги bahsli masala bo'lgani sin gari unga nisbat berilgan she'rlarning muallifligi masalasi ham munozaralidir. yettinchi asrning ikkinchi yarmidan boshlab arab she'riyatida Majnun taxallusi bilan ishqiy mavzuda yozilgan she'rlar paydo bo'lgan. Arab olimlari al-Johiz (9-a.) va Ibn al-Mu'tazzning yozishicha, o'sha davrda Layli nomi bilan bog'liq barcha she'rlarni Majnun nomiga nisbat berganlar [Krachkovskiy 1946, 31]. Abu Bakr al-Volibiy esa Majnun nomiga nisbat beriluvchi she'rlarni to'plab, "Devoni Majnun"ni tuzgan. Mana shu she'rlar zaminida IX ga ke-lib, Layli va Majnun muhabbati haqidagi rivoyatlar xalq orasida keng tarqalib ketadi va asta-sekin xalq og'zaki ijodidan yozma adabiyotga o'tadi.

Fors adabiyotida "Layli va Majnun"lar

Bu qissani badiiy adabiyotda ilk bor doston shaklida Nizomiy Ganjaviy 1188-yilda qalamga olgan. Nizomiy xalq orasida tarqalgan rivoyatlardan ijodiy foydalangan holda "Layli va Majnun" qissasini g'oyaviy jihatdan mukammal va badiiy jihatdan yuksak asar darajasiga ko'tardi. Nizomiy dostoni Sharq xalqlari adabiyotida keng shuhrat qozondi va oradan bir asrdan ziyodroq vaqt o'tgach, Amir Xusrav Dehlaviy unga javob yozdi. Dehlaviy dostoni 1299-yilda yaratilgan bo'lib, "Majnun va Layli" deb ataladi. Muallif doston qahramonlari nomini almashtirish bilan yangilikka, o'z salafidan o'zgachalikka intilganligini ta'kidlaydi hamda ushbu qissaning arab xalqlari orasida dastavval "Majnun va Layli" shaklida ommalashganligiga e'tibor qaratadi. U Nizomiy dostonining kompozision qurilishini asosan saqlab qolgan holda uning syujetiga ba'zi o'zgartirishlar kiritadi (munajjimning Majnun taqdiri haqidagi bashorati, Navfalning o'z qizini Majnunga nikohlab berishi va b.) Xusrav Dehlaviy ushbu dostoni bilan Sharq xalqlari adabiyotida "Layli va Majnun" mavzusida-

gi dostonga javob yozish an'anasini boshlab berdi [Aliyev 1985, 52; Yusupova 2016, 247]. Dehlaviydan keyin forsiy adabiyotda, xususan, Hirot adabiy muhitida Ashraf Marog'iy, Abdurahmon Jomiy, Kotibi Turshiziy, Shayxim Suhayliy, Abdulloh Hotifiy, Badriddin Hiloliy, Xoja Imod Loriy va boshqalar mazkur mavzuda asar yozdilar.

Layli va Majnun orasidagi ishq afsonasi turkiy ijodkorlarning ham sevimli mavzusiga aylandi. Alisher Navoiyning "Layli va Majnun" dostoni o'zbek tilida ushbu mavzuda yaratilgan ilk doston bo'lib, Navoiy uni yaratishdan avval arab rivoyatlari bilan bir qator-da Nizomiy Ganjaviy, Xusrav Dehlaviy, Ashraf Marog'iy va Shayxim Suhayliy dostonlarini chuqur o'rganadi. U xamsanavislikda o'zigacha mavjud an'analardan ijodiy foydalangan holda o'z dostoniga yangicha ruh bag'ishlaydi, o'z davrining talab va ehtiyojlaridan kelib chiqib, "afsonaga yangi libos kiygizadi".

"Layli va Majnun" afsonasi qardosh turkiy xalqlar adabiyotida ham keng tarqalgan. Turk olimi O.S.Levendning yozishicha, usmonli turk adabiyotida "Layli va Majnun" dostonlari yozgan shoirlarning soni 20 dan ortadi [Levend]. Garchi bu dostonlarning barchasi ham bizgacha yetib kelmagan bo'lsa-da, lekin manbalar va tazkiralarda ijodkorlar nomlarining keltirilishiyoq mazkur mavzuga munosabat ushbu muhit shoirlari orasida yuqori bo'lganligini ko'rsatadi. Bu asarlar orasida Lorendeli Hamdiyning "Layli va Majnun" dostoni o'ziga xos o'ringa ega.

Leandeli Hamdiyning hayoti haqida tarixiy manbalarda aniq ma'lumotlar mavjud emas. Hozircha bizga ma'lum bo'lgani Karaman voliysi bo'lgan sulton Selim II ning shahzodalik vaqtida, shoir hali ushbu asarni yoza olishlik salohiyati va imkoniyatida ega ekanligidir. Ali Nihad Tarlan bu haqida "Bizdagi manbalardan shuni xulosa qilish mumkinki, shoirning iqtidori juda yuksak bo'lgan. Bundan tashqari agar shunday iqtidor egasi bo'lmaganida viloyat shoiri maqomiga eri sha olmas edi." – degan fikrlarni keltiradi.

Doston 1542-yilda yaratilgan bo'lib, uning fanga ma'lum yagona nusxasi Sulaymoniyaning Fotih kutubxonasida 3740 inventar raqam ostida saqlanadi [Levend 1959, 110]¹. Doston forsiy xamsanavislar dostonlariga javoban yozilibgina qolmay, "Dostonning yozi lish sababi" bobida Hamdiy o'zbek ijodkori Alisher Navoiyning nomini ham tilga oladi:

Kopar bâg-i sühande bir nevâyı

¹Agah Sirri Levend. Arab, fors ve türk edebiyatlarında Leyla ve Mecnun hikayesi. Ankara, 1959. – S. 110.

K'ishitse âferîn ide Nevâyî.

Hamdiyning ushbu dostoni bo'yicha adabiyotshunoslikda ayrim tadqiqotlar mavjud. Bevosita biz o'rganayotgan mavzuga yaqin tadqiqot Belal Saber tomonidan amalga oshirilgan bo'lib, u o'zining "Arab, fors va turk adabiyotida "Leyla bilan Majnun" masnaviyining ishlanishi va Lorendali Hamdiyning asari" ("Leylâ ile Mecnûn Mesnevisinin Arap, Fars Ve Türk Edebiyatı'nda Ele Alınış Biçimi ve Lorendeli Hamdî'nin Eseri") nomli doktorlik dissertasiyasida "Layli va Majnun" mavzusida arab, fors va turkiy tillarda yaratilgan asarlarni sanab o'tar ekan, Alisher Navoiyning "Layli va Majnun" dostoniga ham o'rin ajratadi [Saber 2004; Balci 2020]. Lekin ushbu tadqiqotda bu ikki dostonning kompozisiya, syujet va poetik xususiyatlari o'zaro muqoyasa etilmagan.

Dostonlarning kompozision qurilishi

Garchi har ikki dostonning syujet xususiyatlari, qahramonlar tasviri va voqealar rivojida mushtarakliklar ko'zga tashlansa-da, lekin kompozision qurilish, janriy tarkib va dostonlarda qo'llanilgan vazn nuqtai nazaridan farqlar ko'zga tashlanadi. Alisher Navoiy dostoni 38 bob, 3623 baytdan iborat bo'lsa, Lorendeli Hamdiyning masnaviysi hajman anchagina katta: 5441 baytdan iborat.

Navoiy dostonida muqaddima 9 bob, 604 baytni, Hamdiy dostonida esa 14 bob, 731 baytni tashkil etadi.

Navoiy dostonida boblarning (birinchi bob bundan mustasno) barchasi sarlavhaga ega bo'lib, sarlavhalar saj' usulida turkiy til-da bitilgan. Hamdiy dostonida esa sarlavhalar forsiy tilde ekanligini kuzatish mumkin, shu o'rinda turk shoirining ulug' forsiy salaf-lari Nizomiy va Jomiydan ta'sirlangani ko'rinadi. Qiyoslaymiz:

Navoiy dostonida sarlavha (13-bob):

"Qaysning hajr shabistonida shabnam gulobi yuziga **sochilg'onidin** ko'zi **ochilg'oni** va bulbuli shabxez bila ishq dostonlari adosida nola **qilg'oni** va bulbul soyasidek tufroqqa **yiqilg'oni** va atosi aning bulbuldek fig'onlarin eshitib boshig'a **yetgoni** va mahmil qafasiga solib olib **ketgoni**"

Hamdiy dostonida sarlavha (18-bob):

"Dîden-i Mecnûn Sûret-i Leylî-râ Der Hâb"

Har ikki dostondagi muqaddimaviy boblarni quyidagi jadvalda ko'rish mumkin:

Alisher Navoiy dostonida		Lorendeli Hamdiy dostonida	
1-bob	Hamd	1-bob	Basmala
		2-3-boblar	Hamd (tavhid)
			<i>Qasida</i>
2-bob	Munojot	4-bob	Munojot
3-bob	Na't	5-bob	Na't
			<i>Qasida</i>
4-bob	Me'roj tuni ta'rifi	6-bob	Me'roj tuni ta'rifi
		7-11-boblar	Abu Bakr (r.a.), Umar (r.a.), Usmon (r.a), Ali (r.a) hamda Hasan va Husan (r.a)lar madhi
5-bob	So'z ta'rifi, Nizomiy Ganjaviy va Xusrav Dehlaviy madhi	12-bob	
6-bob	Abdurahmon Jomiy madhi		
7-bob	Sulton Husayn Boyqaro madhi	13-bob	Sulton Sulaymon madhi
			<i>Qasida</i>
8-bob	Shahzoda Badi-uzzamon Mirzo madhi	14-bob	Shahzoda Salim madhi
9-bob	Tun ta'rifi		<i>Qasida</i>

Lorendeli Hamdiy asaridan farq qilib, Navoiyning “Layli va Majnun” dostoni o‘zaro qofiyalanuvchi masnaviy shaklida yozilgan. Unda boshqa she’riy shakldagi janrlarni uchratmaymiz. Umuman olganda, Navoiy beshligi, xususan, “Layli va Majnun”da xamsanavislikning shakl bilan bog‘liq barcha shartlariga qat’iy amal qilinganlik kuzatiladi, jumladan, dostonlarda qo‘llanilgan vazn, qofiyalanish usuli Nizomiy beshligi o‘lchovlariga mos keladi. Chunki xamsanavislik shartlaridan bir oz bo‘lsa-da chekinish turkiy tilda xamsa yaratib bo‘lmaydi, degan xulosaga olib kelishi mumkin edi [Yusupova 2011, 50-51].

Agar xamsanavislik tarixiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, Alisher Navoiy “Xamsa”si yaratilgandan keyin oradan yarim asr vaqt o‘tmay, xamsanavislik an’anasidan uzoqlashish holatlarini kuzatamiz. Bu, ayniqsa, usmonli va ozarbayjon shoirlari uchun xos ekanligi bilan xarakterlanadi. “Qayd etmoq lozimdirki, turk adabiyotida “Xamsa” yozmoq an’anasi birmuncha farqli inkishof etdi va turk shoirlari o‘z “Xamsa”laridagi dostonlar mavzularining o‘zgachaligi bilan Nizomiydan farqlandilar” [Arasli 1980, 80]. Endi bu davrga kelib, turkiy adabiyotda “Xamsa” dostonlari mavzularini

o'zgartirish, vaznlardan chekinish, dostonlar tarkibiga yangi shakl va janrlarni kiritish tamoyili paydo bo'la boshladi. "... aytish mumkinki, Navoiy forsiyzaabon shoirlarga turkiy tilda "Xamsa" yozish mumkinligini isbotlab bergan va murakkab adabiy vazifani ado etib bo'lgandan keyin, turk dunyosi endi bemalol an'naviylikdan chekinib, o'zi istagan shaklda beshlik yaratish imkoniga ega bo'ldi" [Yusupova 2021, 65].

Lorendeli Hamdiyning "Layli va Majnun" dostoniga nisbatan ham shunday fikrni aytish mumkin. Hamdiy o'z dostonini faqat masnaviyda yozib qolmay, uning tarkibiga qasida va g'azal kabi janrlarni ham kiritgan. Doston muqaddimasidan to'rt qasida o'rin olgan bo'lib, ular masnaviy shaklida emas, balki mumtoz qasida singari – *aa, ba, da* tarzida qofiyalangan. Qasidalarining birinchisi Allohga hamd yo'nalishida bo'lib, 3-bobga ilova tarzida keltirilgan. Qasida 19 baytdan iborat. Aruz tizimining Ramali musammani maqsur (foilotun foilotun foilotun foilon) vaznida yozilgan. Qasida quyidagi bayt bilan boshlanadi:

*Ïy Kerîm-i kâr-sâz u zü'l-celâl ü bî-zevâl
V'iy Âlîm-i bî-niyâz ü lâ-yezâl ü zü'l-cemâl.*

Payg'ambar (s.a.v) madhiga bag'ishlangan qasida esa 32 baytdan iborat bo'lib, muzori' bahrida yozilgan (maf'ulu foilotun maf'ulu foilon).

Keyingi qasidalar sulton Sulaymon va shahzoda Salim madhiga bag'ishlangan bo'lib, biri Ramali musammani maxbuni maqtu', biri Ramali musammani maqsur vaznida bitilgan.

Dostonning asosiy qismidan 5 g'azal o'rin olgan bo'lib, ular aruz tizimining turli bahrlarida yaratilgan.

Bosh qahramonlar qiyosi

Qiyoslanuvchi jihatlar	Alisher Navoiy	Lorendeli Hamdiy
Oiladagi o'rni	Bani Omir qabilasi boshlig'ining yagona o'g'li	Arab amirining yagona o'g'li
Bolaligi	Tug'ilishidan boshlab batafsil tasvirlanadi	Tug'ilishidan boshlab batafsil tasvirlanadi. Majnunning sunnat qilinish lavhasi mavjud.
Laylini ilk bor uchratishi	Hay qabilasiga maktabga borib, gulshanda Laylini uchratadi	Tushida Laylini uchratadi.
Maktabga borish vaqti	To'rt yoshida	To'rt yoshida

Ka'ba epizodi	Haj mavsumida otasi uni Ka'ba ziyoratiga olib boradi	Otasi uni dardiga shifo bo'lar degan maqsadda Ka'ba ziyoratiga olib boradi
Uylanishi bilan bog'liq holat	Otasining iltimosi bilan Navfalning qiziga uylanadi, lekin qiz boshqa insonni sevishini aytgach, dashtga chiqib ketadi	Uylanish voqeasi yo'q
Ota-onasining vafoti bilan bog'liq o'rinlar	Ota-onasi vafotini tush orqali bilib, ularning qabriga boradi	Otasi o'g'lini izlab, cho'lga keladi va vafot etadi. Bir oz o'tgach, onasi ham vafot etadi
O'limi bilan bog'liq holatlar	Laylining o'limini ilohiy xabar (Surush) orqali sezib, uning qabilasi tomon keladi va Laylining ruhsiz tanasi oldida jon beradi	Laylining o'limini onasidan eshitadi va Laylining qabri oldida jon beradi

Navoiyning “Farhod va Shirin” va Hamdiyning “Layli Majnun” dostoni

Hamdiy dostonini tadqiq qilish asnosida unda Alisher Navoiyning “Farhod va Shirin” dostoniga o'xshash jihatlar ham borligi ma'lum bo'ldi. Dastlab dostonlarning ilk baytlariga e'tibor qaratsak. Navoiyda:

*Bihamdik fath abvob ul-maoni,
Nasib et ko'ngluma fath o'lmak oni.*

Hamdiyda:

*Bihamdi'l-Kâdiri'l-Ferdi'l-Alîm
Ve bi'smillâhi Rahmâni-r'Rahîm.*

Har ikkala shoir ham dostonni yozishdan oldin ularga hotif orqali g'oyibdan ovoz kelganligini aytadilar.

Navoiyning “Farhod va Shirin” dostonida:

*Chu hotifdin yetishti bu navidim,
O'zumdin o'zga nav' o'ldi umidim,*

Hamdiyda:

*Göñül olmış-iken bu fikre dem-sâz
İşitdüm sûy-ı hâtifden bir âvâz.*

Navoiy ham, Hamdiy ham dostonning yozilish sababi bilan bog'liq bobda baxtu iqbol ularga yor bo'lgani uchun ushbu dostonni yozishga muyassar bo'lganliklarini aytadilar. Agar Navoiy

*Hanuz etmay qalam yozmoqni odat,
Eshikdin kirdi iqbol-u saodat,*

deb yozgan bo'lsa, usmonli turk shoiri

*Bu emri çün bağa feyz itdi ikbâl
Ümîdüm bâdesinden toldı zifâl*

deb yozadi.

Xamsanavislik an'anasi orqali ma'lumki, "Layli va Majnun" yo'nalishidagi dostonlar hazaj bahrining axrab tarmog'idagi vaznda bitilishi shart bo'lgan va Navoiyning "Layli va Majnun" dostoni ana shu an'ana asosida *hazaji musaddasi axrabi maqbuzi mahzuf* vaznda yozilgan. Lorendeli Hamdiy esa o'z dostonini "Xusrav va Shirin" ("Farhod va Shirin")lar uchun mo'ljallangan *hazaji musaddasi mahzuf* vaznida bitadi. Bu holat ham Hamdiyning ushbu dostoni bilan Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostoni orasida o'zaro aloqadorlik borligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiy va Lorendeli Hamdiy ning "Layli va Majnun" dostonlari syujet va kompozitsiyasi, obrazlar tizimi hamda poetik xususiyatlari nuqtayi nazaridan yuksak badiiyat namunalari bo'lib, biri turkiy tilning qarluq lahjasida, ikkinchisi o'g'uz lahjasida ushbu mavzularni jahon adabiyotining ajralmas qismiga aylantira olganlar. Hamdiy o'z dostonini bitishda Alisher Navoiy ning nafaqat "Layli va Majnun" dostonidan, ayni damda "Farhod va Shirin" dostonidan ham ta'sirlangan.

Adabiyotlar

- Aliyev, Gazanfar. 1985. *Temy i syujety Nizami v literaturax narodov vostoka*. Moskova: Nauka.
- Arasli, Hamid. 1980. *Nizami va turk edabyati*. – Baku: Elm.
- Balci, Orhan. 2020. *Lârendeli Hamdî'nin Leyla Vü Mecnûn Mesnevisi (Bağlamli Dizin Ve İşlevsel Sözlük)*. Doktora Tezi. Eskişehir.
- Krachkovskiy, Ignatij. 1946. *Rannaya istoriya povesti o Medjnune i Leyli v arabskoy literature. Alisher Navoi*. Moskova: Nauka.
- Levend Agah Sirri. 1959. *Arab, fors ve türk edebiyatlarında Leyla ve Mecnun hikayesi*. Ankara.
- Saber, Belal. 2004. *Leylâ İle Mecnûn Mesnevisinin Arap, Fars Ve Türk Edebiyatı'nda Ele Alınış Biçimi ve Larendeli Hamdî'nin Eseri*. Doktora Tezi. İstanbul.
- Yusupova, Dilnavoz. 2011. *Alisher Navoiy "Xamsa" sida mazmun va ritmning badiiy uyg'unligi*. Toshkent: Mumtoz so'z.
- Yusupova, Dilnavoz. 2016. *Layli va Majnun. Alisher Navoiy: qomusiy lug'at*. 1-jild. Toshkent: Sharq
- Yusupova, Dilnavoz. 2021. *"Xamsa" poetikasi: vazn, qofiya va mazmun mushtarakligi*. Toshkent: Tamaddun.

Comparative analysis of the poems “Leyli and Majnun” by Alisher Navoi and Laurendeli Khamdi

Dilnavoz Yusupova¹

Abstract

In Ottoman-Turkish literature, the number of poets who wrote the epic “Leyli and Majnun” exceeds 20. Among them, the epic “Leyli and Majnun” by Laurendeli Hamdi, created in 1542, occupies a special place. The epic was written not only in response to the epics of Persian authors, but in the chapter “The reason for writing the epic” Hamdi also mentions the name of the Uzbek writer Alisher Navoi. This epic of Hamdi was studied in literary criticism with the epics of Persian predecessors: Nizami, Dehlavi and Jami, but was not specifically compared with the epic of Alisher Navoi “Leyli va Majnun”. In the features of the story of both poems, the description of the characters and the development of events, similarities are found. However, there are noticeable differences in compositional construction, genre content and in the metrics used in the epics. The epic of Alisher Navoi consists of 38 chapters and 3623 verses, while the masnavi of Laurendeli Hamdi is much larger: it consists of 5441 verses. Hamdi not only wrote his epic in masnavi, but also included genres such as ghazal and qasida in it. Alisher Navoi, who created the first Hamsa in Turkish, completely preserved all the traditions of the Hamsa.

During the study of the epic Hamdi, it became known that it has similar features with the epic of Alisher Navoi “Farhad and Shirin”.

Key words: *epic, story, composition, poetic meter, masnavi, khasida.*

References

- Aliyev, Gazanfar. 1985. *Temy i syujety Nizami v literaturax narodov vostoka*. Moskova: Nauka.
- Arasli, Hamid. 1980. *Nizami va turk edabyati*. Baku: Elm.
- Balcı, Orhan. 2020. *Lârendeli Hamdî'nin Leyla Vü Mecnûn Mesnevisi (Bağlamli Dizin Ve İşlevsel Sözlük)*. Doktora Tezi. Eskişehir.

¹*Dilnavoz R. Yusupova* – Professor of Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi, doctor of philology.

E-mail: mumtoza_dil@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-8609-6351

For citation: Yusupova, D.R. 2022. “Comparative analysis of the poems “Leyli and Majnun” by Alisher Navoi and Laurendeli Khamdi”. *Uzbekistan: language and culture* 2(2): 4-13.